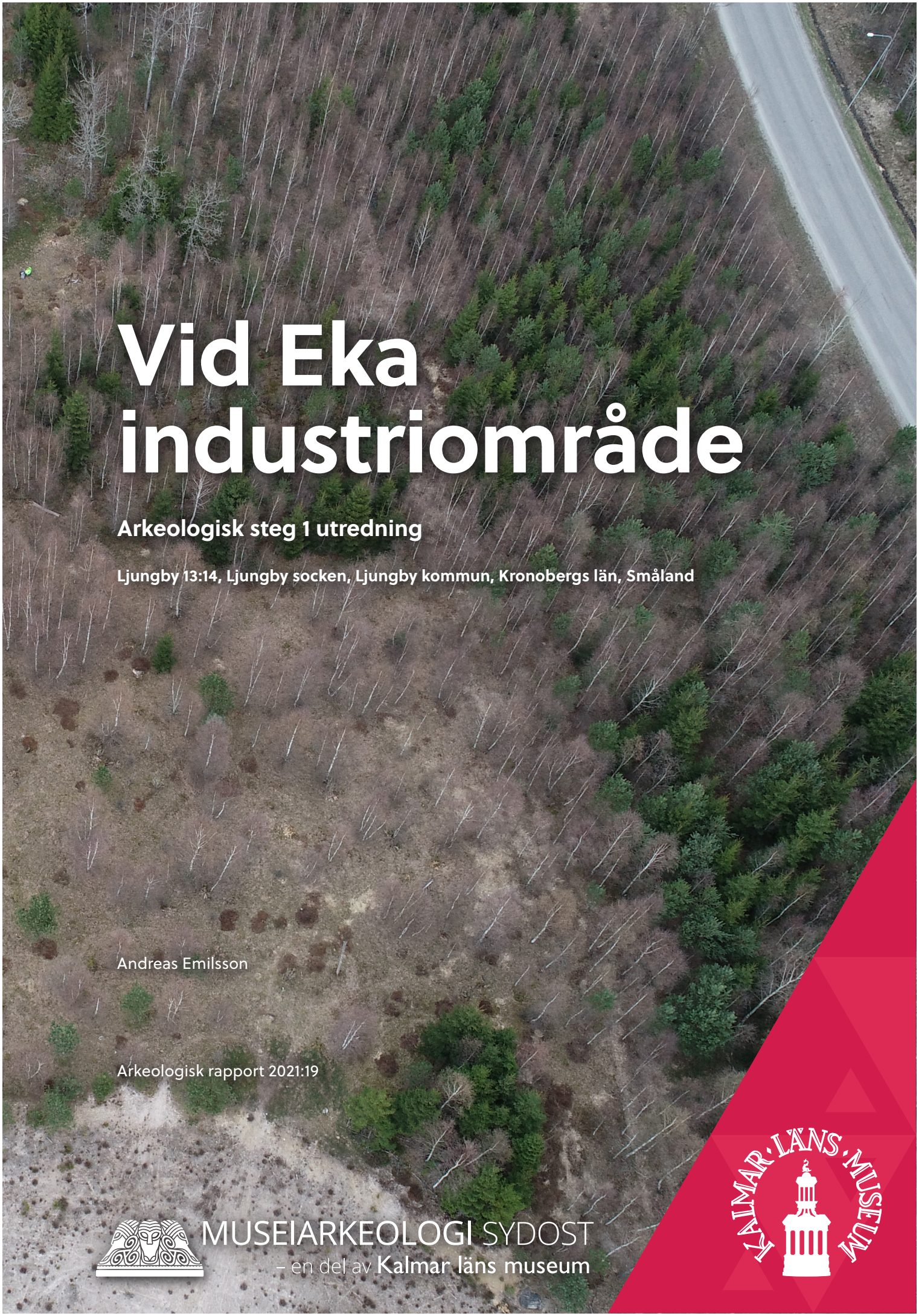

Vid Eka industriområde

Arkeologisk steg 1 utredning

Ljungby 13:14, Ljungby socken, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Andreas Emilsson

Arkeologisk rapport 2021:19

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Vid Eka industriområde

Arkeologisk steg 1 utredning
Ljungby 13:14, Ljungby socken, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Författare	Andreas Emilsson
Copyright	Kalmar läns museum 2021
Redaktion	Helena Victor, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: clearance cairn, fossilised field.

In April 2021 Museiarkeologi Sydost conducted a desk-based assessment combined with a field walk within the property of Ljungby 13:14 in Ljungby parish, Kronobergs län, Småland. Its main purpose was to determine if ancient remains were present and evaluate the possibility of hidden ancient remains below ground. The assessment and field walk were conducted prior to a planned construction of the area.

The investigation found a previously unknown area of ancient agricultural remains that contained approximately 9 clearance cairns. Furthermore 2 potential settlement areas have been identified that all were connected to higher grounds within the investigated area.

Innehåll

Sammanfattning **7**
Inledning **8**
Topografi och fornlämningsmiljö **9**
Genomförande **11**
Resultat **12**
Historiska kartor 12
Fältinventering 14
Tolkning och åtgärdsförslag **20**
Referenser **21**
Tekniska och administrativa uppgifter **23**
Vad innebär de arkeologiska stegen? 24
Facktermer och ordlista 24

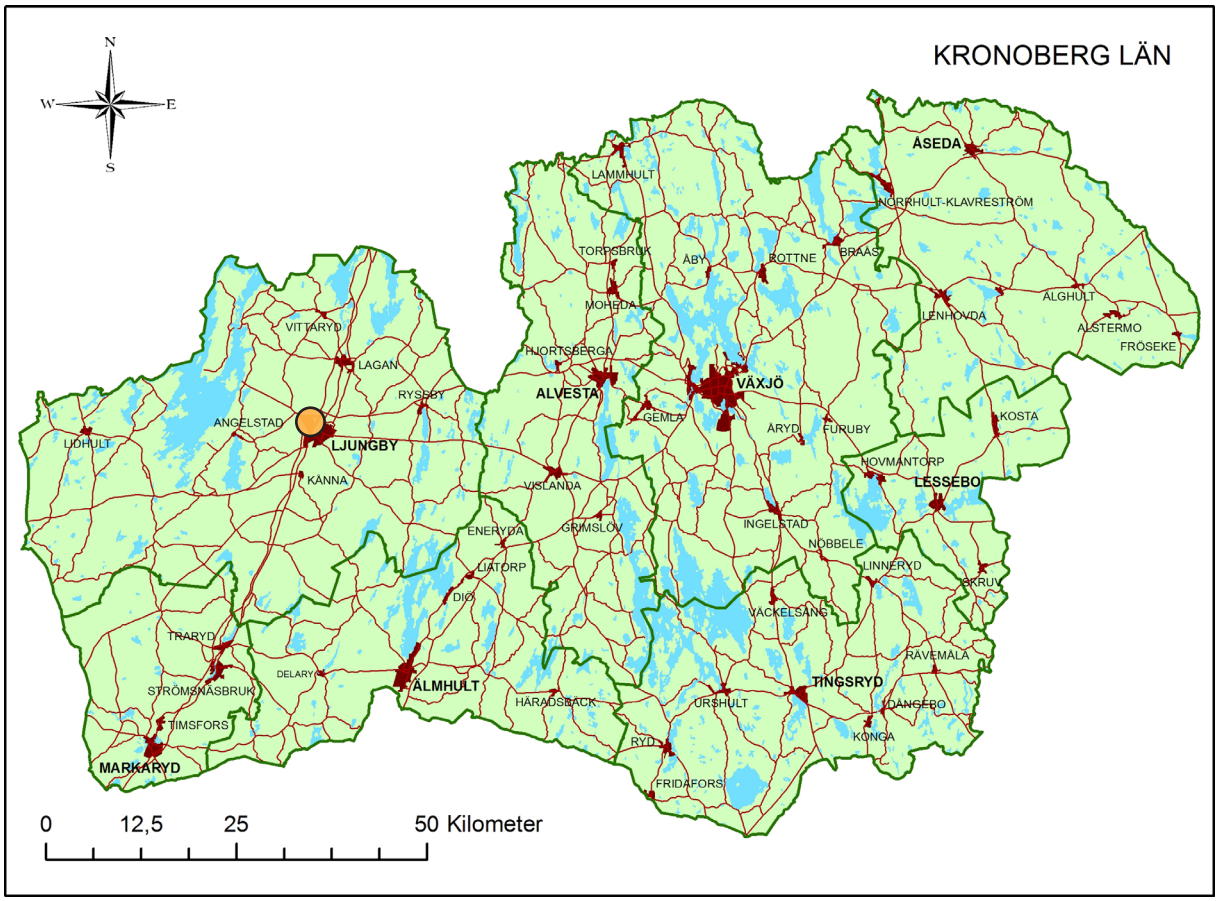

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Inför planeringen av ett nytt industriområde inom fastigheten Ljungby 13:14 strax nordväst om Ljungby stad har Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum utfört en arkeologisk utredning steg 1.

Steg 1-utredningen omfattade en fältinventering samt kart- och arkivstudie över ett ca 17 ha stort undersökningsområde.

Vid den genomförda utredningen påträffades en tidigare okänd fossil åker, L2021:3218, vilken låg på en höjdsträckning i den södra delen av området och omfattade ca 2500 m^2. Totalt påträffades 9 röjningsrösen. Dessa var generellt flacka till lätt välvda och övertorvade, mellan främst 3–4 m i diameter och 0,25 till 0,4 m höga.

Två potentiella boplatslägen identifierades vid inventeringen och som låg på topografiskt gynnsamma lägen. Bedömningen av dessa är gjord utifrån topografi, den påträffade fossila åkern och det arkeologiska kunskapsläget från närområdet.

Inledning

Inför planeringen av ett nytt industriområde inom fastigheten Ljungby 13:14 strax nordväst om Ljungby stad i Ljungby socken, har Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum utfört en arkeologisk utredning steg 1.

Steg 1 utredningen omfattade en fältinventering, samt en kart- och arkivstudie, som utfördes under april 2021. Området som berördes omfattade ca 17 ha.

Exploatör är Ljungby kommun som planerar att anlägga ett industriområde. Ansvarig för den arkeologiska steg 1 utredningen var Andreas Emilsson som även ansvarat för rapporten.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det ca 17 ha stora utbredningsområdet ligger strax nordväst om Ljungby stad intill Eka industriområde (fig. 1). Terrängen inom undersökningsområdet utgörs till största del av skogsmark. I den nordöstra kanten av området finns ett ca 2 ha stort område med exploaterad mark med sten- och grusupplag. Den centrala och västra delen av området består till största delen av lågt liggande, relativt plan och bitvis fuktig mark. Flera skogsdiken löper genom området. Topografiskt är området som högst i söder och öster med höjdnivåer omkring 165–170 m ö h. De lägsta partierna ligger omkring 155 m ö h.

Det aktuella området ligger mellan de historiska byarna Tofta och Eka. Första gången Eka omnämns är 1538 i jordeboken för Sunnerbo härad och under delar av 1700–1800-talen fanns det två kamerala gårdar men fyra egentliga brukade gårdar (Åstrand & Vestbö Franzén 2018: 23). Tofta har ett äldsta namnbelägg till 1223 och precis som vid Eka indikerar fornlämningsmiljön att

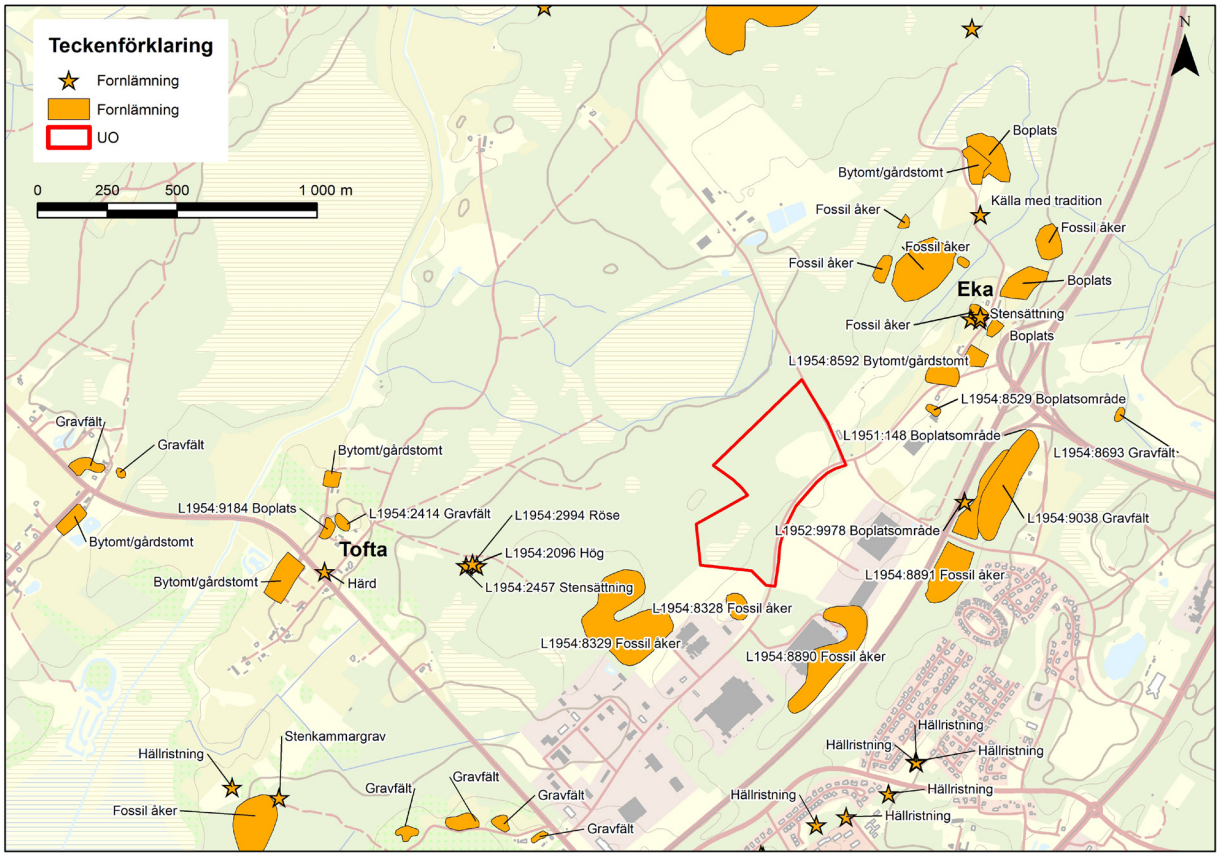

Figur 1. Registrerade fornlämningar i närområdet samt läget för Tofta och Ekas historiska byar.

den historiska byn har förhistorisk kontinuitet (fornsök; Jönsson 1988: 33). Det förefaller dock oklart om det är Tofta by eller bebyggelsen vid Toftaholm i Dörarps socken som den skriftliga källan avser (se Jönsson 1988: 33). Namnet Tofta betyder hustomt eller ödetomt (a.a: 33) Strax intill läget för byn finns höggravfältet L1954:2541, och några hundra meter därifrån gravhögen L1954:2096, röset L1954:2994 och stensättningen L1954:2457. Intill Tofta finns även en stenåldersboplats L1954:9184. I närområdet till Eka finns två gravfält, det stora Ekagravfältet L1954:9038, som uppvisar ett 80-tal synliga gravar samt det mindre L1954:8693. Båda dessa innehåller primärt gravhögar.

I området vid Eka har flera arkeologiska insatser genomförts. Strax intill det aktuella området har utredning och förundersökning berört den södra delen av Eka med gårdstomten L1954:8529 samt boplatsområdet L1954:8529 (Salminen 1993; Skoglund 1994). Inom läget för gårdstomten hittades då bl.a. stolphål och keramikskärvor från yngre järnålder/tidig medeltid. Även en begränsad slutundersökning genomfördes vid boplatsområdet L1954:8529 (Hulting Lindgren & Bengtsson 2006). Längre norrut i den centrala delen av Eka och Ekalund genomfördes under 2018 och 2019 en arkeologisk steg 1 utredning samt en efterföljande steg 2 utredning (Åstrand & Vestbö Franzen 2018; Emilsson & Vestbö Franzen 2020). Vid den historiska bebyggelsen vid Eka och Ekalund påträffades flera icke tidigare kända områden med fossil åkermark. Det kunde det klargöras att en odling sannolikt påbörjades under mellersta järnålder och att området troligen även var bebott under samma period. Inom området identifierades tre olika boplatser inom topografiskt gynnsamma lägen. Inom två av boplatserna hittades keramik som bedöms som östersjökeramik, vilket visar aktivitet under yngre järnålder, men sannolikt kan fler tidsperioder finnas inom dessa. Vidare påträffades även två tidigare okända stensättningar i ett krönläge.

Omkring 400 m söder om det aktuella undersökningsområdet ligger den fossila åkern L1954:8890 som också har undersökts (Granath 2004). Idag är ytan bebyggd med en industrifastighet. Resultatet från undersökningarna indikerade en odling/stenröjning som påbörjades under bronsålder och upphörde någon gång efter perioden romersk järnålder/folkvandringstid.

I närområdet har flera undersökningar genomförts i samband med breddningen av E4:an. Intill Eka gravfält ligger den fossila åkern L1954:8891 samt det mindre boplatsområdet L1952:9978. Både den fossila åkern och boplatsområdet berördes av en förundersökning 2016 (Emilsson & Alexandersson 2016). Den fossila åkern uppvisade faser som daterades till yngre bronsåldern, förromersk/romersk järnålder och folkvandringstid. Inom boplatsområdet L1952:9978 daterades en kokgrop och en härd till slutet av bronsålder/början på järnåldern. Strax öster om Eka gravfält har även en pollenkärna analyserats som fokuserade på de senaste 2000 åren (Björkman 2018). Under 100 f Kr- 150 e Kr visar analysen att det bedrivits bete i närområdet och inslag av pollen från råg och hampa tyder på odling. Därefter, och fram till 450 e Kr, var spåren av mänsklig markpåverkan svag. Runt 500 e Kr ökar markanvändningen tydligt med både bete och odling. Efter 1350 skedde en minskning av betestrycket men från 1600-talet och framåt ökade åter mänsklig markpåverkan.

Några kilometer söderut har en boplats (L1952:9963) och två mindre stensättningar (L1951:153 & L1951:143) undersökts. Boplatsen innehöll spår från mesolitikum, yngre bronsålder samt äldre järnålder. De båda stensättningarna daterades till yngre bronsålder/förromersk järnålder men saknade fynd (Emilsson & Alexandersson 2019).

Genomförande

Den aktuella steg 1 utredningen omfattade en arkiv-/kartstudie samt fältinventering. Fältinventeringen omfattade hela området men med olika täckningsnivå och ambitionsnivå i enlighet med länsstyrelsens förfrågningsunderlag. På förhand bedömdes det att området som låg som kärr/våtmark samt den yta som används som upplag skulle uppvisa sämre förutsättningar, vilket också visade sig stämma, där således täckningsgraden var lägre eller inventeringsinsatsen helt utgått.

Inventeringen var inriktad på både ovan mark synliga lämningar, t ex gravar, lämningar efter utmarksbruk och fossil åker, samt lägen för under mark dolda fornlämningssammanhang, såsom t ex boplatslägen.

I samband med inventeringen mättes synliga lämningar in i fält. All dokumentation gjordes direkt i fält med hjälp av det webbaserade dokumentationssystemet IDA. Inmätning skedde med en handhållen androidplatta och GPS med en noggrannhet på ca 2–4 m, vilken kompletterades med en RTK-GPS vid inmätning av röjningsrösen inom mer öppen mark där det var möjligt att få en högre noggrannhet.

Inför inventeringen genomfördes en rektifiering av historiska kartor och enkel kartstudie. Syftet var att exempelvis kunna urskilja platser med bebyggelse från historisk tid vilka kan utgöra fornlämningar samt upptäcka kartmarkeringar eller uppgifter som kan tyda på fornlämningar. En arkivstudie genomfördes som omfattade en genomgång av fornminnesregistret, av digitalt tillgängliga samlingar, av rapporter och litteratur omkring närområdet samt en genomgång av Smålands museums topografiska arkiv.

Resultat

I den följande delen redovisas resultaten av utredningen. Först ges en presentation av utbredningsområdets historiska bakgrund utifrån det tillgängliga kartmaterialet och därefter resultatet av inventeringen.

Historiska kartor

Det aktuella undersökningsområdet ligger på mark som historiskt tillhört Eka och Tofta byar. Den norra delen av området har tillhört Eka medan den södra har legat på utmarken till Tofta. Att området varit uppdelat gör också att det tillgängliga kartmaterialet skiljer sig mellan de båda byarna. Den tydligaste skillnaden är att enskifte- och storskifteskarta inte finns att tillgå över Tofta.

Storskifteskartan från 1798 över Eka visar att den norra delen av undersökningsområdet ligger i kanten av Ekas inägomark (LSA Ljungby F46-2:1). Eftersom denna karta enbart visar byns ut-

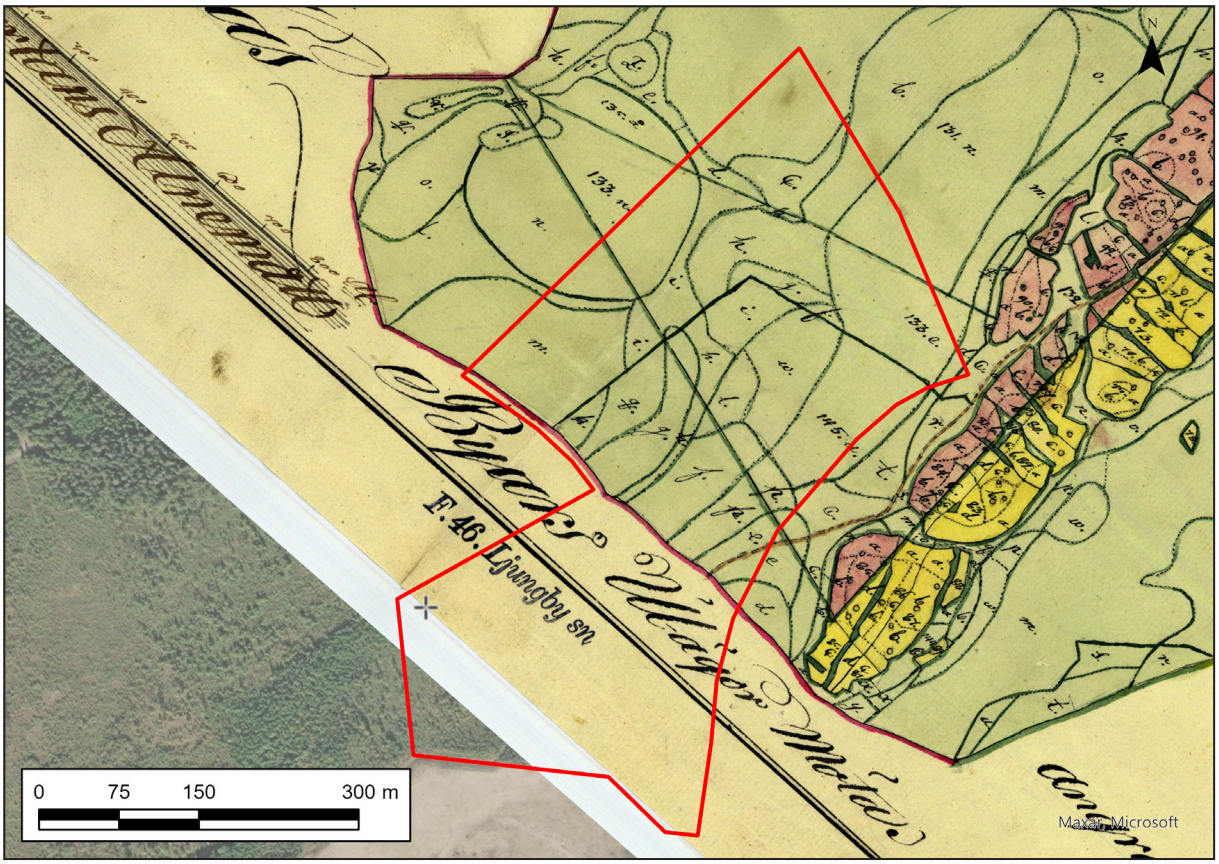

Figur 2. Utdrag ur enskifteskarta över Eka by (LSA Ljungby F46-2:2). Huvuddelen av skiftena är beskrivna som ängsmark.

Figur 3. Sammansatt karta med utdrag ur laga skifteskartor från Eka (LMA 07-LJJ-48) och Tofta (LMA 07-LJJ-26). Kartorna visar att det aktuella undersökningsområdet nu ligger på utmarken till de båda byarna. Indelningen i utmark/inägomark upphör i och med laga skifte. Beskrivningen av de olika skiftena visar att delar av marken använts som äng-/vall. En mindre åker finns i den östra delen av området.

mark återges inte några detaljer men man kan se att byns bebyggelselägen som under denna period ligger ca 500 m nordöst om det aktuella undersökningsområdet. Det går även att se att byns inägomark har haft en rundad, organisk form vilket tyder på att den uppkommit genom långvarig odling och inte är resultatet av någon markuppdelning (Åstrand och Vestbö Franzén 2018: 23). I söder gränsar Ekas inägomark mot vad som anges som Tofta, Näs och Ljungby byars samfällda utmark. I äldre kartmaterial kan man se att denna typ av gemensamt bruk av utmarker för flera byar varit vanligt i Sunnerbo (a.a: 23).

Den äldsta tillgängliga kartan i lantmäteriets digitala kartarkiv som visar en del av utredningsområdet mer i detalj är kartan över enskifte i Eka by från 1818 by (LSA Ljungby F46-2:2) (fig. 2). Enskifteskartan berör den norra delen av undersökningsområdet och beskriver marken generellt som ängsmark.

Laga skifte skedde vid 1851 för Eka by och ca 15 år senare för Tofta by (fig. 3). I den södra delen som tillhör Tofta är de högra markområdena främst beskrivna som ”Ryskiften” dvs så kallad rydmark med ljung och tuvor (LMA 07-LJJ-26).

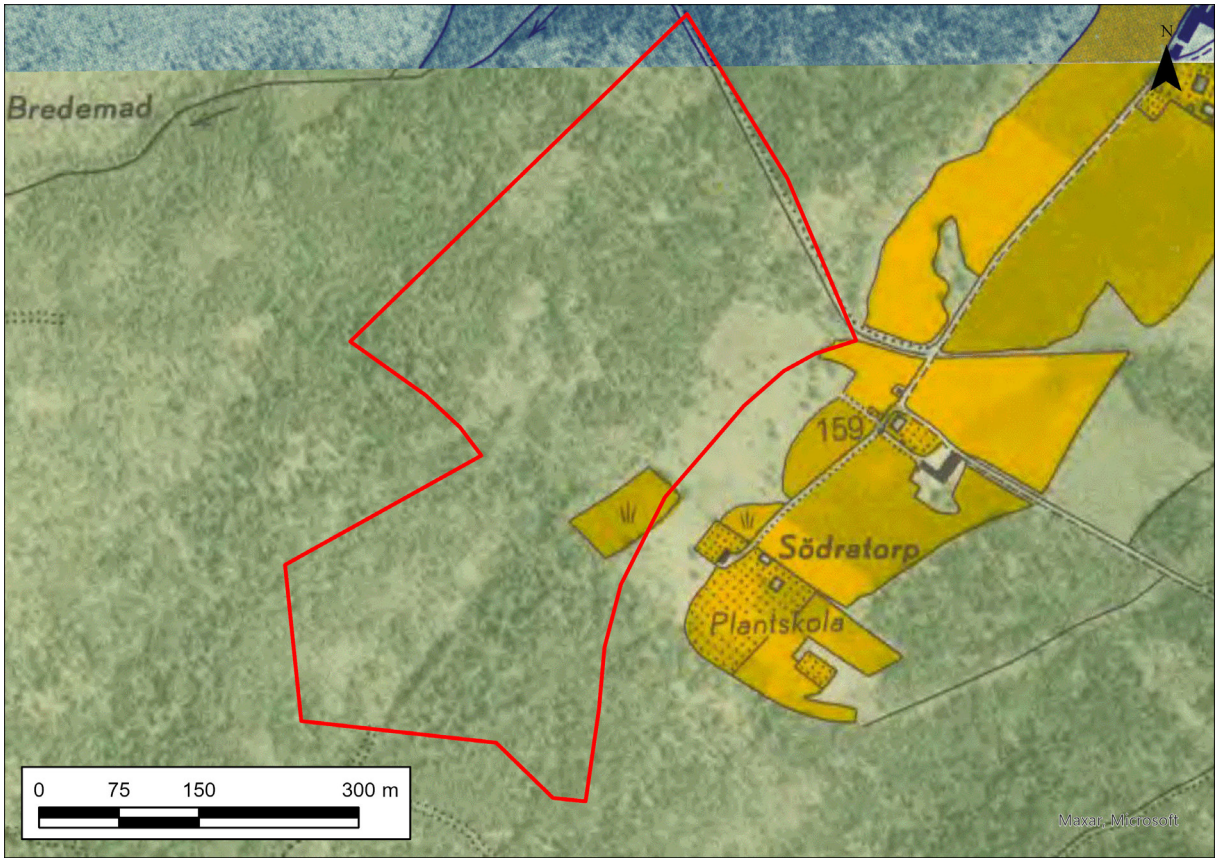

Figur 4.Utdrag ur ekonomisk karta (J133-5D0g52).

Inom den norra delen av undersökningsområdet som ligger under Eka beskrivs marken inom utredningsområdet som mossvall, kärr etc. (LMA 07-LJJ-48). En mindre åker finns utsatt inom den östra delen av området, vilken inte fanns vid tiden för enskiftet ca 30 år tidigare. Åkern kallas för ”Söderlunds åker” i kartakten.

På den ekonomiska kartan från 1950 går det att se att den ovan nämnda ”Söderlunds åker” har utökats något (J133-5D0g52) (fig. 4). I övrigt är nu området primärt skogsbevuxet.

Fältinventering

Den genomförda fältinventeringen resulterade i att en tidigare oregistrerad fossil åker, L2021:3218 samt två potentiella boplatslägen identifierades (fig. 5). Dessa objekt låg på topografiskt gynnsamma höjdlägen inom området (fig. 6). Inventeringen visade att stora delar av området i övrigt utgjordes av lågt liggande och bitvis fuktig mark där synliga spår efter fornlämningar eller kulturhistoriska spår saknades.

Fossil åker L2021:3218

Den fossila åkern L2021:3218 ligger på en höjdsträckning i den södra delen av undersökningsområdet inom en ca 2500 m^2 stor yta. Sannolikt har den även fortsatt söderut inom ytor som sedan senare har exploaterats. Området vid den fossila åkern utgörs av öppen mark med enstaka träd, buskar och ljung (fig. 7). På lagaskifteskartan går det att se att den fossila åkern ligger inom ett område som är beskrivet som rydmark med tuvor (LMA 07-LJJ-26).

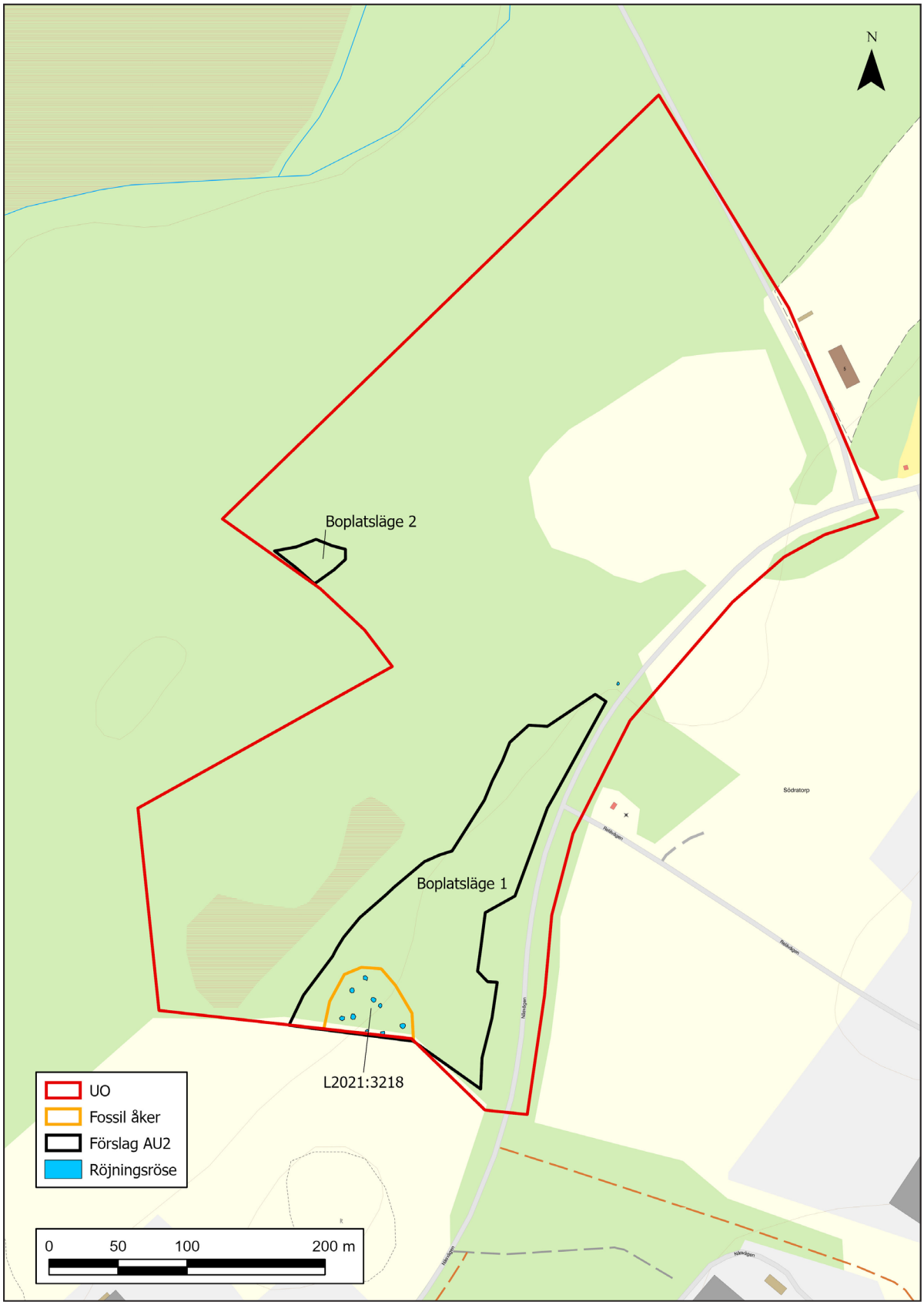

Figur 5. Översiktskarta med den fossila åkern L2021:3218 samt de bedömda boplatslägena.

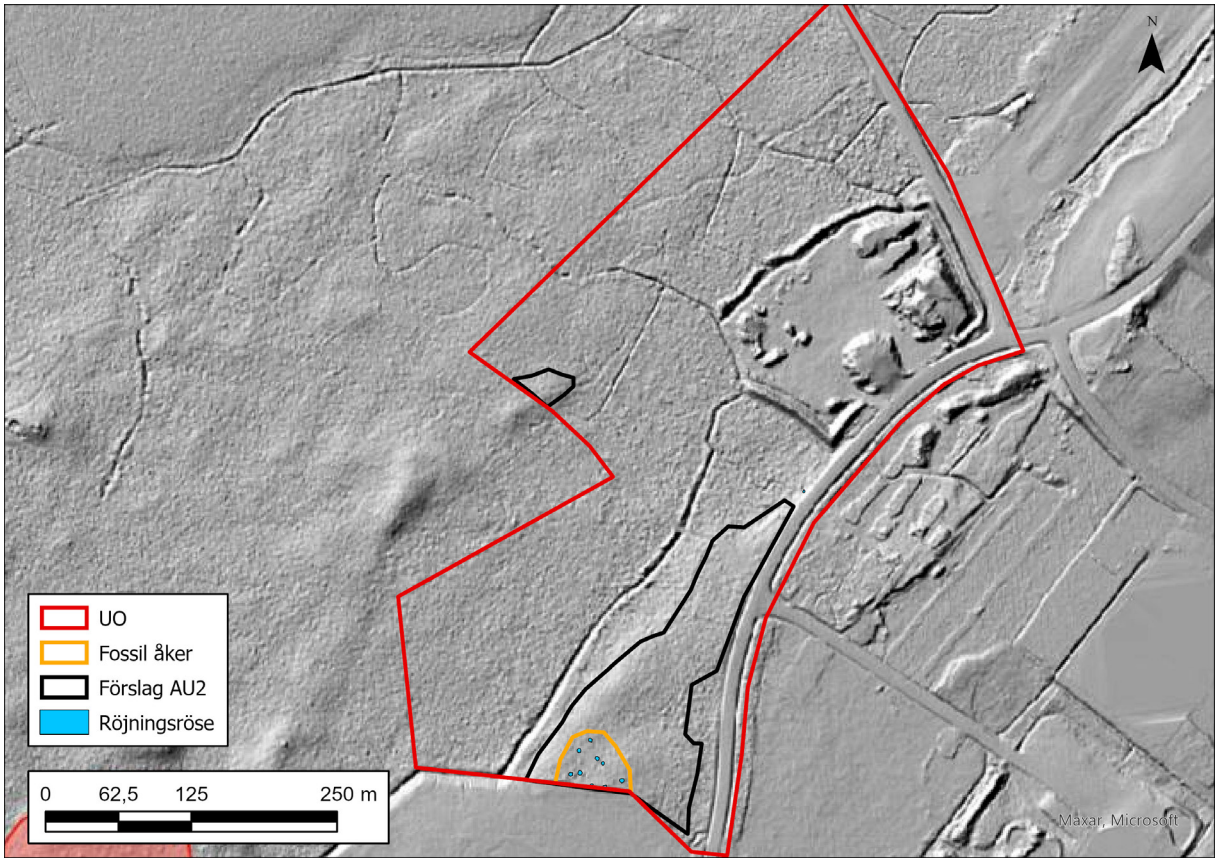

Figur 6. Översiktskarta med berörda kontexter i relation till höjdlägen inom området (höjdskuggningskarta/fornsök).

Figur 7. Drönarfoto över den fossila åkern. Foto från söder.

Figur 8. Exempel på övertorvat röjningsröse. Röjningsröset är ca 4 m i diameter och 0,3 m högt. Foto från norr.

Sammantaget påträffades 9 röjningsrösen, men fler kan finnas dolda inom området. Röjningsrösena är relativt homogena till sin utformning. De är flacka till lätt välvda och övertorvade, mellan 3–4 m i diameter och 0,25–0,4 m höga (fig. 8).

Det troliga är att de aktuella röjningsrösena är relaterade till en äldre åker men generellt går det inte helt utesluta att röjningsrösen kan lagts upp i samband med iordningställande av historisk ängsmark (Vestbö-Franzén 2019).

Boplatslägen

Det aktuella utredningsområdet ligger i en fornlämningsrik omgivning och generellt sett bör området ha varit lämpat för bosättning under en rad olika tidsperioder. Vid fältinventeringen gjordes, som tidigare nämnts, en bedömning av vilka ytor inom utredningsområdet som kan tänkas innehålla under mark dolda lämningar. Två potentiella boplatslägen identifierades vid inventeringen (fig. 5). Dessa ligger båda på gynnsamma topografiska lägen med väl dränerad mark som varit lämpad för bosättning och odling. Även under stenålder kan området ha varit attraktivt med sitt läge längs Lagans dalgång.

Boplatsläge 1 omfattar ca 2 ha (20 500 m^2) och utgörs av ett relativt plant höjdläge med sluttning ner mot fuktigare mark i väster. Området ligger på samma höjdläge som den fossila åkern L2021:3218 ligger på. I söder är marken halvöppen med enstaka träd, i resterande delar är den bevuxen av granskog samt sly och yngre lövträd (fig. 9). I norr sammanfaller ytan med den mindre, i historisk tid brukade åkern som finns med på den ekonomiska kartan såväl som laga skifteskartan. Ifall eventuella boplatssamanhang påträffas kan det finnas anledning att även undersöka mindre ytor av de lägre fuktiga markområdena intill.

Boplatsläge 2 omfattar en ca 900 m^2 stor yta och ligger på änden av en mindre höjdrygg (fig. 10). Höjdryggen fortsätter söderut utanför undersökningsområdet. Marken är bevuxen av granskog.

Figur 9. Boplatsläge 1. Den södra delen av boplatsläge 1. Foto från norr.

Figur 10. Boplatsläge 2. Foto från norr.

Övriga kulturhistoriska spår

Inom den östra delen av området finns även stenmurar som bedöms höra samman med 1800/1900-talets åkerbruk (fig. 11). Dessa ligger i anslutning till den åker som finns med på den ekonomiska kartan samt kartan över laga skifte. Framför allt samstämmer stenmurarna med åkerformen på den ekonomiska kartan vilket visar att de huvudsakligen bör vara från tiden efter laga skifte. De stenmurar som påträffades är generellt i dåligt skick och utgjordes bitvis av enstaka sten. Enbart en ca 3 m lång sträcka av en ca 0,8 m hög och 1 m bred stenmur i sydöst var mer välbevarad och intakt (fig. 12).

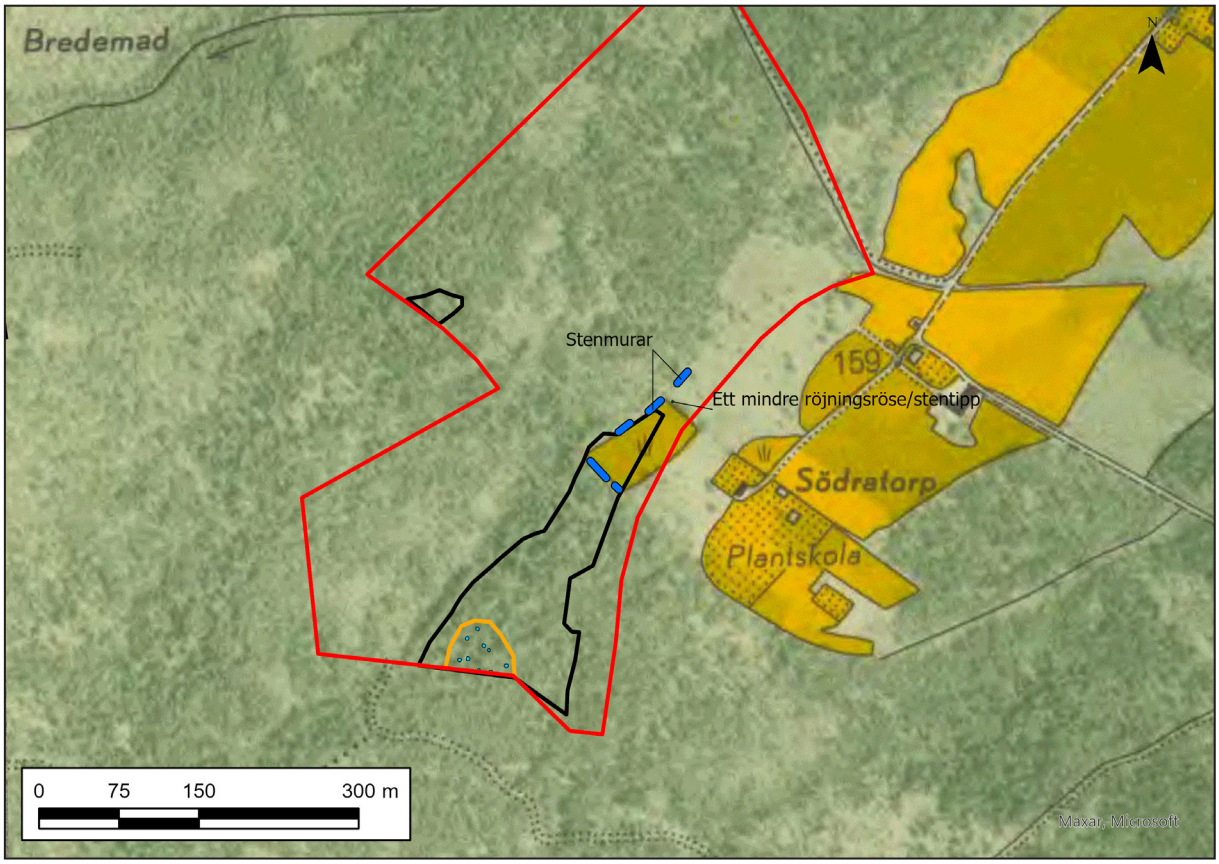

Figur 11. Stenmurar, och ett mindre röjningsröse/stentipp i samband med den från historisk tid kända åkern på den ekonomiska kartan från 1950 (J133-5D0g52). På den äldre skifteskartan från 1851 är åkern mindre och stenmurarna sammanstämmer inte lika väl som med åkerformen på den ekonomiska kartan. På figuren är även boplatslägen samt den fossila åkern L2021:3218 utmarkerade.

Figur 12. En välbevarad del av en stenmur. Foto från väst.

Tolkning och åtgärdsförslag

Den tidigare okända fossila åkern L2021:3218 med sina huvudsakligen ålderdomliga flacka röjningsrösen bedöms äldre än 1850. Kartmaterialet visar att någon åker inte fanns inom området vid tiden för laga skifte. Möjligen kan den vara medeltida eller förhistorisk. Den fossila åkern föreslås omfattas av en förundersökning om den berörs av framtida exploatering.

Den fossila åkern indikerar att det finns en äldre aktivitet inom området som vidare höjer sannolikheten för att det kan finnas samtida boplatsspår antingen inom den fossila åkern eller i närområdet (Alering 2010). Detta gör att det föreslås en steg 2 utredning inom de ytorna för boplatsläge 1 och 2. En steg 2 utredning bör omfatta en riktad sökschaktning med fokus på de bästa lägena och sammanhangen inom de föreslagna ytorna ifall dessa berörs av exploatering. Det finns potential för lämningar från olika förhistoriska perioder och flera undersökningar i närområdet har kunnat konstatera förhistoriska boplatser på liknande höjdlägen (t.ex. Skoglund 1994; Emilsson & Vestbö Franzen 2020; Emilsson & Alexandersson 2019). Läget mellan de historiska byarna Tofta/Eka gör vidare området intressant och finns således potential för medeltida/tidigmoderna sammanhang. Inga vidare åtgärder föreslås för de stenmurar som finns i området eftersom de förefaller ha tillkommit i sen tid.

De övriga lägre liggande och fuktiga områdena av undersökningsområdet bedöms ha låga förutsättningar för arkeologiska lämningar och inga synliga fornlämningar kunde där identifieras vid inventeringen.

Beslut omkring eventuella vidare arkeologiska steg och deras omfattning fattas av länsstyrelsen i Kronobergs län.

Referenser

Litteratur

Alering, Å. 2010. *Fossilt landskap i modern tid – fornlämningsmiljöer i småländsk skogsmark. Steg 2. Studie av arkeologiska undersökningar i Kronobergs län*. Smålands museum rapport 2010:15.

Björkman, L. 2018. *Detaljerad pollenanalytisk undersökning av en lagerföljd från Eka mosse i den norra delen av Ljungby i Ljungby socken och kommun*. Viscum pollenanalys & miljöhistoria 2018-05-25.

Emilsson, A, & Alexandersson, K. 2016. *E4 Ljungby - Delsträcka syd. Arkeologisk förundersökning 2016. RAÄ 134, 135, 136 samt 120:1. Ljungby socken & kommun, Kronobergs län*. Kalmar läns museum rapport 2016:18.

Emilsson, A, & Alexandersson, K. 2019. *E4 Ljungby – delsträcka syd. Arkeologisk undersökning 2017. RAÄ 134, 138 samt 139, Ljungby socken & kommun, Kronobergs län*. Kalmar läns museum rapport 2019:15.

Emilsson, A & Vestbö Franzén, Å. 2020. *Eka AU2. Arkeologisk utredning steg 2* 2019.

Jönsson, F. 1988. *Ortnamn i Kronobergs län*.

Granath, Y. 2003. *Del av röjningsröseområde RAÄ 119 Ljungby NV industriområde: Ljungby socken och kommun, Kronobergs län, Småland: Särskild arkeologisk undersökning.* Växjö: Smålands museum rapport 2004:1.

Hulting Lindgren, C. & Bengtsson, M. 2006. *Särskild arkeologisk undersökning. Eka 3:6, RAÄ 60:1. Ljungby socken, Ljungby kommun, Småland.* Wallin kulturlandskap och arkeologi. Rapport 2006:14.

Salminen, L. 1993. *Arkeologisk utredning inför utbyggnadsplaner av industriområde innefattande Eka by, Ljungby sn, Sunnerbo hd.* Smålands museum.

Skoglund, P. 1994. *Eka by, Ljungby sn, Ljungby kommun. Arkeologisk förundersökning*. Smålands museum.

Vestbö Franzén, Å., 2019. "Farming by fire in north-eastern Småland, Sweden. A historical geographical analysis of agrarian practices in outlying lands". *Bebyggelsehistorisk tidsskrift*. Nr 77/2019 (Anders Wästfelt & Jesper Larsson red). S. 8–22. Stockholm

Åstrand, J. & Vestbö Franzén, Å. 2018. *Eka. Arkeologisk utredning steg 1, 2018. Delar av Eka 3:3 och 3:6, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland.* Kalmar läns museum arkeologisk rapport 2018:09.

Arkiv- och kartmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA)

F46-2:1 Storskifte på utmark/utägor, Eka, 1798

F46-2:2 Enskifte på inägor, Eka, 1818

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)
07-LJJ-48 Laga skifte, Eka, 1851

07-LJJ-26, Laga skifte, Tofta, 1865

Rikets allmänna kartverk:
Ekonomisk karta 1950, Kvänslöv J133-5D0g52

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-2213-2018
Kalmar läns museums dnr:	33-54-2021
Projektnummer KLM:	A2123
Uppdragsgivare:	Ljungby kommun
Landskap:	Småland
Kommun:	Ljungby
Socken:	Ljungby
Fastighet:	Ljungby 13:14
Fornlämningsnr:	-
Ekonomisk karta:	5D0g52
X koordinat:	6301752 (N)
Y koordinat:	434699 (E)
Latitud:	56,854965°
Longitud:	13,929183°
Fältarbetstid:	29–30 april 2021
Antal arbetsdagar:	1,5
Personal:	Andreas Emilsson
Foto, Du-nummer:	Du361
Fyndnummer:	-
Fynd:	-
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Vad innebär de arkeologiska stegen?

Arkeologiska steg

Arkeologiska undersökningar kan genomföras i tre övergripande etapper: Arkeologisk utredning, arkeologisk förundersökning och arkeologisk undersökning. Alla beslut om arkeologiska åtgärder fattas av Länsstyrelsen i det berörda länet. Mer om de olika stegen går att läsa här: www.raa.se/kulturarvet/arkeologi-fornlamningar-och-fynd/den-uppdrags-arkeologiska-processen/

Arkeologisk utredning. En arkeologisk utredning kan delas upp i två steg.

Steg 1: En arkeologisk utredning steg 1 innebär generellt en inventering i fält, kartstudier och sammanställning av tidigare inventeringar och undersökningar som genomförts inom det berörda området.

Steg 2: Syftet med en utredning steg 2 är att genom en fältundersökning ta reda på om några fasta fornlämningar eller kulturlämningar finns inom aktuellt område. En fältundersökning innebär vanligen att provgropar eller sökschakt tags upp med grävmaskin. Ifall arkeologiskt intressanta objekt påträffas kan det därefter bli aktuellt med en förundersökning.

Förundersökning. Avsikten med en förundersökning är att genomföra en begränsad fältundersökning inom en känd fornlämning. Vid en förundersökning kan bland annat frågor om fornlämningens avgränsning, ålder och komplexitet behandlas. Länsstyrelsen kan sedan utifrån förundersökningens resultat besluta om en särskild arkeologisk undersökning (slutundersökning). Man kan vid behov utföra flera förundersökningar för att besvara olika frågor omkring en fornlämning.

Arkeologisk undersökning. En särskild arkeologisk undersökning är det sista steget som genomförs om ett planerat arbetsföretag inte kan undvika en fornlämning och i fall det bedöms att den berörda fornlämningen kan antas tillföra ny arkeologisk kunskap. Vid en arkeologisk undersökning tas delar eller hela fornlämningen bort och dokumenteras.

Facktermer och ordlista

Boplats

Plats där man under förhistorisk tid vistats eller bott och där det finns spår efter exempelvis föremål, anläggningar och byggnadslämningar.

Bronsålder

Tidsperioden vara från 1700 f.Kr. till 500 f.Kr. och är den första metallåldern.

^{14}C-datering

Dateringsmetod som bygger på sönderfallet av den radioaktiva kolatomen 14C. Denna finns i organiskt material som exempelvis ben och träkol.

Folkvandringstid

Den mellersta delen av järnåldern ca. 400–550 e.Kr.

Fornminnesregistret/Fornsök

Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering påbörjades i Sverige på 1930-talet. Fornminnesregistret finns tillgängligt i digital form (fornsök).

Fossil åker

Varaktigt övergiven åkermark med spår efter olika formelement som exempelvis röjningsrösen, diken och terrasskanter.

Förhistorisk tid

Förhistorisk tid är i Sverige tiden före 1050 e.Kr.

Förromersk järnålder

Den tidigaste delen av järnåldern från 500 f.Kr. till Kristi födelse.

Gravfält

Ett område med fler än fem förhistoriska gravar. Gravfälten kan vara stora och synliga ovan mark eller helt dolda under marken.

Gravhög

Förhistorisk grav med välvd profil, uppbyggd av sand eller jord med inblandning av sten.

Gravröse
Förhistorisk grav med välvd profil, uppbyggd av stenar utan synlig inblandning av sand eller jord.

Härd
Benämning för eldstad.

Inägomark
Den del av byns eller gårdens mark som utgjordes av åker och äng och som oftast var avgränsad från utmarken av gärdesgårdar.

Jordebok
Förteckning över ett gårdar och fasta ägor som betalar skatt eller andra avgifter.

Kokgrop
Grop för matlagning som fylldes med upphettad sten.

Laga skifte
Se skifte.

Mesolitkum
Även kallad jägarstenålder och omfattar perioden ca 10 000–4000 f.Kr.

Pollenanalys
Studie av pollenkorn i torv och sediment. Genom att se vilken pollensammansättning som funnits i daterade skikt i torvlagren kan man se hur växtlighet och odling set ut under olika tidsperioder.

Röjningsröse
Ansamling av sten kopplat till stenröjning i samband med odling eller annan verksamhet.

Skifte
Lantmäteriförrättning där mark fördelas mellan olika ägare. Skiftena var jordreformer som syftade till att effektivisera jordbruket genom att bland annat samla ofta små och spridda enskilda ägor i större sammanhängande enheter. Enskifte eller storskifte gjordes ofta under sent 1700-tal/tidigt 1800-tal och laga skifte från 1820-talet och framåt.

Storskifte
Se skifte.

Skålgrop
I sten huggen grop, oftast från 5–10 till över 30 mm stor. Dateras ofta till bronsålder men finns även från andra perioder och sätts ofta i samband med fruktbarhetskult. Se även hällristning.

Stensättning
Förhistorisk grav som är flackt uppbyggd av sten och en fyllning av jord.

Utmark
Markområde utanför inägorna ofta med beten och skog. Till skillnad mot inägorna som var fördelade på byns olika hemman brukades utmarken normalt gemensamt av byn. Ofta var utmarken gemensam för flera byar.

Vendeltid
Ligger i den yngre delen av järnåldern ca. 550–790 e.Kr.

Vikingatid
Ligger i den yngre delen av järnåldern ca. 790–1066 e.Kr.

Yngre bronsålder
Den senare delen av bronsålder, från ca. 1000 f.Kr. till 500 f.Kr.

Äldre järnålder
Tidsperioden från ca. 500 f.Kr. till 400 e.Kr.

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se